

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

**ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

*Հետազոտության թեման՝ Արժեհամակարգի ձևավորումը
սովորողների մոտ դասապրոցեսի ընթացքում*

Առարկան՝ անգլերեն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Շուշանիկ Շալադոյան

Ուսումնական հաստատություն՝ Հաղպատի միջնակարգ դպրոց

•

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ -----	2
2. ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ-----	4
3. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔ-----	5
1.Ժողովրդավարական մշակույթ -----	5
2. Վերաբերմունք, հարգանք -----	10
3. Քաղաքացիական դիրքորոշում, պատասխանատվություն-----	13
4. Ինքնավստահություն, սեփական <ես>-ի գիտակցում-----	15
5. Հմտություններ, քննադատական մտածողություն-----	16
4. ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ -----	17
5. ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ-----	19

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը: Ժամանակակից հասարակությունն արմատական փոփոխությունների մի բարդ շրջան է անցնում: Դա անմիջականորեն ազդում է երիտասարդ սերնդի մտածելակերպի, գործելակերպի, հոգեբանության և արժեքային կողմնորոշումների վրա: Նա այդ գործընթացների մասնակիցն է, այդ արժեքների ժառանգորդն ու կրողը: Նրա առջև ծառանում է նոր ժամանակի պահանջներին համապատասխան վերափոխվելու, կարողությունները զարգացնելու և իրացնելու խնդիրը: Ներկայումս կրթությունը վերաճել է մի գործոնի, որը նպաստում է հասարակության մեջ մարդու դերի առավել արժևորմանը՝ զարգացնելով համակեցության, հանդուրժողականության, համագործակցության և արժեքային անհրաժեշտ որակներ: Կրթական միջավայրի և կրթության բովանդակության արդիականացման անհրաժեշտությունը պահանջում է ուսուցման ավանդական մոտեցումների և մեթոդների վերանայում, կրթության նկատմամբ պետական և հասարակական հոգածության արմատական բարելավում:

ՀԱՐՑ: 1. Ի՞նչ է արժեհամակարգը:

2. Որո՞նք են առավել կարևոր ձևավորել դասապրոցեսի ընթացքում:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակ: Առարկայի դասավանդման ընթացքում սովորողների մեջ ձևավորել այնպիսի արժեհամակարգ, որի շնորհիվ պատրաստ լինեն ժամանակի մարտահրավերներին, ունենան կայուն դիրքորոշում ցանկացած իրավիճակում և կարողանան իրենց ձեռքբերած արժեքները դարձնել ուղենիշ ամբողջ կյանքում:

Հետազոտական աշխատանքի խնդիրներն են՝

1. Ժողովրդավարական մշակույթ
2. Վերաբերմունք, հարգանք
3. Քաղաքացիական դիրքորոշում, պատասխանատվություն
4. Ինքնավստահություն, սեփական <ես>-ի գիտակցում

5. Հմտություններ, քննադատական մտածողություն

Գլոբալացումը երկկողմանի գործընթաց է, որի արդյունքում մի կողմից, կարծես վտանգվում է առանձին մշակույթների ինքնությունը, բայց մյուս կողմից՝ այլ մշակույթների հետ շփման պրոցեսում առանձին մշակույթներ հնարավորություն են ստանում մտորելու իրենց ինքնության խնդրի շուրջ, վերջ ի վերջո հասկանալու, թե որն է այն իրական տարբերիչը, որն իրենց առանձնացնում է մյուս բոլոր մշակույթներից ու դառնում իրենց յուրակերպության հիմքը: Ինչ խոսք, մշակույթների փոխազդեցությունները եղել են նաև անցյալում, դարեր ի վեր կողք կողքի հարևան ժողովուրդները միմյանցից փոխառել են սովորույթներ, բառեր, արվեստի տարբեր ձևերի տարրեր: Երկրագնդի վրա չկա որևէ մշակույթ, որը այլ մշակույթների ազդեցությանը ենթարկված չլինի: Մշակութային ինքնամեկուսացման գաղափարը անիրատեսական էր անցյալում, առավել ևս անիրատեսական է այժմ: Շատ կարևոր է, որ այսօր մարդը կրթության միջոցով ձեռք բերի որոշակի արժեքներ և հմտություններ, որոնք նրան հնարավորություն կտան տարբեր մշակույթների հետ շփվելիս և տարբեր մշակութային միջավայրերում հայտնվելիս և՛ պահպանել սեփական ինքնությունը, և՛ ձեռք բերել մյուս մշակույթին բնորոշ, բայց իր համար ցանկալի արժեքներն ու նորմերը: Միջմշակութային շփումներում ցանկալի արդյունքի հասնելու կարևորագույն դիրքորոշումը հանդուրժողականությունն է, որը հնարավորություն կտա խելամիտ վերլուծության շնորհիվ պահպանել սեփական մշակույթի ինքնության արժեքավոր տարրերը և ընդունել այլ մշակույթների ցանկալի արժեքները, նորմերն ու մոտեցումները: Հանդուրժողականությունը արժեք է, ինչպես նշում է Շվեյցերը, այն պետք է իմաստավորվի, վերապրվի սովորողի հոգում, որպեսզի դառնա նրա կենսական արժեքը: Ասվածից հասկանալի է, որ հանդուրժողականության ուսուցումը արժեքային կրթության տարր է, վերաբերմունքի ու դիրքորոշման բաղադրիչ: Գիտելիքներն ու հմտությունները նույնպես կարևոր են հանդուրժողականություն ուսումնասիրելիս, բայց նման ուսումնասիրության հիմնաքարը արժեքային մոտեցումն է:

Գրականության ակնարկ

Մեր առօրյայում որևէ քայլ կատարելիս, մեր առջև ծառայած որևէ խնդիր լուծելիս մենք առաջնորդվում ենք որոշակի արժեքներով, որոնց ամբողջությունը կազմում է մեր արժեքային համակարգը:

Քարագործ երեք բանվորների հարցնում են, թե ինչով են նրանք զբաղված:

Առաջինը զարմացած ասում է.

- Չե՞ք տեսնում, քար եմ կրում:

Երկրորդ բանվորը կարծեք նեղանում է առաջադրված հարցից:

- Չե՞ք տեսնում, ընտանիքիս համար հաց եմ վաստակում,- ասում է նա:

Երրորդ բանվորն իր աշխատանքում արժևորում է բոլորովին այլ բան. նրա բերած հոգևորը : Նա ոգևորված պատասխանում է.

- Ես Փարիզի Աստվածամոր տաճարն եմ կառուցում:

Հետևյալ հանրահայտ պատմությունը ցույց է տալիս, որ նույն աշխատանքը մարդկանց համար կարող է ունենալ տարբեր արժեքներ, ինչը պայմանավորված է այդ մարդկանց արժեքային համակարգով և արժեքային կողմնորոշմամբ:

1. Ժողովրդավարական մշակույթ

Ժողովրդավարության հիմնարար արժեքների դասավանդումը կարևոր է արդի հասարակության գործուն, մասնակցող և սրտացավ քաղաքացիներ ձևավորելու համար: Այդ արժեքներն իրենց էությամբ մարդկային են, համամարդկային, բայց նաև քաղաքացիական որակներ են:

Հաննա Արենդտն իր „ Մարդկային իրադրություն,, փիլիսոփայական երկում ցույց է տալիս, որ յուրաքանչյուր մարդու հոգեկան որակների, մտածելակերպի և գործելակերպի կատարելագործումն անուղղակիորեն ազդում է ողջ հասարակության որակի վրա, քանի որ ինչպես Արիստոտելն է ասում՝ մարդը քաղաքական կենդանի է: Ակնհայտ է, որ որքան շատ լինեն հանդուրժողական անհատները, այնքան կբարձրանա հասարակական հարաբերությունների որակը, այնքան ավելի կառուցողական ու խաղաղ մթնոլորտ կտիրի հասարակությունում:

Ժողովրդավարական գործընթացներին ակտիվորեն մասնակցելու կարողության ձեռքբերումն ու պահպանումը սկսվում է վաղ մանկության շրջանում և շարունակվում ողջ կյանքի ընթացքում: Կարողունակությունների ձեռք բերման գործընթացը դինամիկ է և երբեք չի ավարտվում: Հանգամանքները փոխվում են, և անհրաժեշտ է, որ մարդիկ զարգացնեն առկա կարողունակություններն ու ձեռք բերեն նորերը՝ արձագանքելով իրենց ապրած միջավայրում տեղի ունեցող փոփոխություններին: Ուսումնական հաստատությունները կարևոր դեր ունեն այս հարատև գործընթացում: Երեխաների մեծ մասը հանրային տիրույթի հետ առաջին շփումն ու առնչությունն են ունենում դպրոցում, և դպրոցը պետք է լինի այն վայրը, որտեղից սկսվում է արժեհամակարգի ձևավորումը, ժողովրդավարական կրթությունը :

Ժողովրդավարական կրթությունը պետք է լինի անձի լիարժեք կրթության համընդգրկուն և շաղկապված տեսլականի մի մասը և կրթության տեսլականը պետք է ներառի չորս գլխավոր նպատակ.

- պատրաստել աշխատաշուկային.

- պատրաստել կյանքին՝ որպես ժողովրդավարական հասարակության ակտիվ քաղաքացի.
- ապահովել անձնային զարգացում.
- ձևավորել և պահպանել լայն գիտելիքի բազա:

Բոլոր այս չորս նպատակներնանհրաժեշտ են, որպեսզի անհատները կարողանան ապրել անկախ կյանքով և որպես ակտիվ քաղաքացի մասնակցություն ունենան ժամանակակից, արագ փոփոխվող հասարակարգերին՝ բոլոր բնագավառներում: Դրանք հավասարապես արժեքավոր են և փոխլրացնում են միմյանցԿարևորվում է ճանաչողական գործունեության ընթացքում ձեռք բերած գիտելիքները, որոնք սովորողի մոտ վերածվում են կարողության: Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր գործոնների ազդեցության ներքո՝ հասարակական, սոցիալական, ընտանեկան, բարոյական, ազգային և այլն: Հաշվի առնելով ժամանակի մարտահրավերները՝ արդի մանկավարժության համար խնդիր է դառնում սովորողի ազգային գիտակցության ձևավորումն իր մշակույթին համապատասխան՝ չանտեսելով համամարդկային, համընդհանուր արժեքները: Արժեհամակարգ հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ընդգրկուն հասկացություն է: Այն իր մեջ ներառում է համամարդկային արժեքների բույլ. արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հանդուրժողականության, հոգևոր, մշակութային և ազգային արժեքների համախումբն է, որն առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի զարգացման համար: Արժեհամակարգում արժեքները փոխկապակցված են և լրացնում են միմյանց, ուստի մանկավարժական մոտեցում չենք ցուցաբերի, երբ կարևորենք դրանցից մեկը կամ մի քանիսը: Արժեհամակարգը ամբողջական է ու լիակատար, երբ ներդաշնակորեն, տրամաբանական հաջորդականությամբ բաղադրիչները փոխլրացնում են միմյանց: Արժեհամակարգի ձևավորման և հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և առանձնահատուկ տեղ ունեն բոլոր ուսումնասիրվող առարկաները: Տարիքային առանձնահատկություններից ելնելով սովորողի մոտ ձևավորվում է որոշակի վերաբերմունք աշխարհի նկատմամբ, սեփական անձի նկատմամբ, որն իրականացվում է հասարակական դաստիարակության և

տեղեկատվական տեխնոլոգիաների միջոցով: Կրթական տարբեր աստիճաններում աշակերտի մոտ ձևավորվում է աշխարհընկալման տարբեր դրսևորումներ:

Աշակերտի արժեհամակարգի ձևավորման վրա մեծ ազդեցություն ունեն ընտանիքները, ընկերակցությունները և մշակութային միջավայրը: Չնայած սովորողը հակված է ընդօրինակել որոշ արժեքներ ուրիշներից, այնուամենայնիվ ունի իր անձնական արժեքները, որոնք իր եսի կարևոր մասն են կազմում: Արժեքների ձևավորման խնդիրները լուծվում են ուսումնական հաստատություններում՝ ուսումնադաստիարակչական գործընթացի միջոցով: Ուսուցման գործընթացի դաստիարակչական բնույթի հիմնական գաղափարները, օրենքները, հասկացությունները ուսուցչին հնարավորություն են տալիս առարկայական ծրագրերի բովանդակության յուրացման միջոցով աշակերտների մեջ սերմանել քաղաքական, իրավական, բարոյական, գեղագիտական և այլ գիտելիքներ ու վերաբերմունք: Կրթության բովանդակության հետ միասին ուսուցման մեթոդները նպաստում են սովորողների ճանաչողական ունակությունների ձևավորմանը՝ նրանց հնարավորություն տալով ինքնադրսևորվել կյանքում: Ուսուցչի ձգտումը՝ դաստիարակել բարձր արժեքներ կրող քաղաքացիներ, լայն մտահորիզոն, հասարակական ակտիվություն ունեցող անհատներ, նրա ուսումնական գործընթացի արժեքային դաստիարակչական ներգործության բարձրացման կարևոր նպատակներից է: Արժեքներն ընդհանուր համոզմունքներ են, որ անհատն ունի այն ցանկալի նպատակների վերաբերյալ, որոնց պետք է ձգտել կյանքում: Դրանք գործողության շարժառիթ են և նաև ծառայում են որպես ուղենիշային սկզբունքներ՝ որոշելիս, թե ինչպես գործել: Արժեքներն ծավելին են, քան կոնկրետ գործողությունները և համատեքստերը, և դրանք ունեն նորմատիվ հրահանգավորման բնույթ՝ ներկայացնելով, թե ինչ է պետք անել կամ մտածել բազմաթիվ տարբեր իրավիճակներում: Արժեքները չափանիշներ կամ չափորոշիչներ են առաջարկում՝ թե՛ սեփական անձի, և թե՛ այլոց գործողությունները գնահատելու, կարծիքները, մոտեցումներն ու վարքը հիմնավորելու, այլընտրանքներից որևէ մեկն ընտելու, վարքագիծը պլանավորելու և այլոց վրա ազդել փորձելու համար: Կարողունակություններին ծանոթ ընթերցողները, թերևս, կզարմանան այս մոդելում որպես կարողունակության առանձին տեսակ արժեքները տեսնելով, բայց այն

ներկայացվել է տեխնիկական իմաստով՝ հոգեբանական ռեսուրսներ (վերաբերմունք, հմտություններ և գիտելիք), որոնք հարկ է մոբիլիզացնել և գործածության մեջ դնել ժողովրդավարական և միջմշակութային իրավիճակների պահանջմունքներն ու մարտահրավերները բավարարելու համար: Արժեքներն առանցքային նշանակություն ունեն կարողունակությունների կոնցեպտուալացման համատեքստում, որը թույլ է տալիս լինել ժողովրդավարության մշակույթի մասնակից: Մա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ առանց այս կարողունակությունների հիմքում ընկած որոշակի արժեքների մասնավորեցման, դրանք չէին լինի ժողովրդավարական կարողունակություններ, այլ փոխարենը կլինեին ավելի ընդհանուր բնույթի քաղաքական կարողունակություններ, որոնք կարելի կլինեին կիրառել հանուն քաղաքական համակարգի բազմաթիվ այլ տեսակների, այդ թվում՝ հակաժողովրդավարական համակարգերի:

Ժողովրդավարության մշակույթի մասնակիցը լինելու համար վճռորոշ է արժեքների երեք խումբ՝

1. Մարդկային արժանապատվության և մարդու իրավունքների արժևորում
2. Մշակութային բազմազանության արժևորում
3. Ժողովրդավարության, արդարադատության, արդարության, հավասարության և իրավունքի գերակայության արժևորում:

Արժեքների առաջին խումբը հիմնված է այն ընդհանուր համոզմունքի վրա, որ բոլոր անհատներն ունեն հավասար արժեք ու հավասար արժանապատվություն, հավասար հարգանքի արժանանալու և մարդու իրավունքների ու հիմնարար ազատությունների նույն շարքից օգտվելու իրավունք, և պետք է համապատասխան վերաբերմունքի արժանանան:

Ըստ այդմ, արժեքների այս շարքը ներառում է՝

1. գիտակցում, որ բոլոր մարդկանց բնորոշ է ընդհանուր մարդասիրությունը և հավասար արժանապատվությունը՝ անկախ նրանց մշակութային պատկանելությունից, կարգավիճակից, ունակություններից կամ հանգամանքներից.

2. գիտակցում, որ մարդու իրավունքները համամարդկային, անօտարելի և անբաժանելի են.
3. գիտակցում, որ մարդու իրավունքները պետք է միշտ խթանել, հարգել ու պաշտպանել.
4. գիտակցում, որ հիմնարար ազատությունները միշտ պետք է պաշտպանված լինեն, քանի դեռ դրանք չեն ստորադասում կամ խախտում այլոց մարդու իրավունքները.
5. գիտակցում, որ մարդու իրավունքները հիմք են ծառայում որպես հասարակության հավասար անդամներ միասին ապրելու, ինչպես նաև աշխարհում ազատության, արդարության և խաղաղության համար:

Արժեքների երկրորդ խումբը հիմնված է այն ընդհանուր համոզմունքի վրա, որ հարկ է դրական վերաբերել, գնահատել ու փայփայել այլ մշակութային պատկանելիություններին, մշակութային փոփոխականությանն ու բազմազանությանը և տեսակետների, կարծիքների ու գործելակերպերի բազմազանությանը:

Արժեքների այս երկրորդ խումբը, ներառում է՝

1. գիտակցում, որ մշակութային բազմազանությունն ու բազմակարծությունը, աշխարհայացքներն ու գործելակերպերը մեծ արժեք են հասարակության համար և զարգացման հնարավորություն են ընձեռում հասարակության բոլոր անդամներին.
2. գիտակցում, որ բոլոր մարդիկ ունեն տարբեր լինելու և սեփական տեսակետները, դիրքորոշումները, համոզմունքներն ու կարծիքներն ընտրելու իրավունք
3. գիտակցում, որ մարդիկ պետք է միշտ հարգեն մյուսների տեսակետները, դիրքորոշումները, համոզմունքներն ու կարծիքները, եթե դրանք ուղղված չեն մյուսների մարդու իրավունքների և ազատությունների ստորադասմանը.
4. գիտակցում, որ մարդիկ միշտ պետք է հարգեն այլոց կենսակերպն ու գործելակերպերը, եթե դրանք չեն ստորադասում կամ խախտում մյուսների իրավունքները և ազատությունները.

5. գիտակցում, որ մարդիկ պետք է լսեն և մասնակցեն իրենցից տարբեր ընկալվող մարդկանց հետ երկխոսությանը:

Արժեքների երրորդ խումբը հիմնված է մի խումբ համոզմունքների վրա առ այն, թե հասարակություններն ինչպես պետք է գործեն և կառավարվեն, ներառյալ այն համոզմունքները, որ բոլոր քաղաքացիները պարտադիր պետք է հնարավորություն ունենան հավասար կերպով մասնակցելու հասարակությունը կարգավորող օրենքների սահմանման և ստեղծման ընթացակարգերին, բոլոր քաղաքացիները հասարակության ներսում պետք է ակտիվորեն մասնակցեն ժողովրդավարական գործընթացներին:

Արժեքների այս խումբը, հետևաբար, ներառում է՝

1. աջակցություն ժողովրդավարական գործընթացներին և ընթացակարգերին (միաժամանակ գիտակցելով, որ գործող ժողովրդավարական ընթացակարգերը կարող են օպտիմալ չլինել և որ դրանք երբեմն կարող են ժողովրդավարական միջոցներով փոփոխվելու և կատարելագործվելու կարիք ունենալ).
2. ակտիվ քաղաքացիության կարևորության գիտակցումը (միաժամանակ գիտակցելով, որ չմասնակցելը երբեմն կարող է հիմնավորվել խղճից կամ հանգամանքից ելնելով).
3. քաղաքական որոշումների կայացմանը քաղաքացիների ներգրավվածության կարևորության գիտակցումը.
4. քաղաքացիական ազատությունների, այդ թվում՝ փոքրամասնական դիրքորոշում ունեցող անձանց քաղաքացիական ազատությունները պաշտպանելու անհրաժեշտության գիտակցում.
5. աջակցություն հակամարտությունների և վեճերի խաղաղ լուծմանը.
6. սոցիալական արդարության և սոցիալական պատասխանատվության զգացում՝ հանուն հասարակության բոլոր անդամների նկատմամբ արդար և ազնիվ վերաբերմունքի, ներառյալ հավասար հնարավորություններ բոլորի համար՝ անկախ ազգային ծագումից, էթնիկ պատկանելությունից, ռասայից, կրոնից, լեզվից, սեռից,

գենդերից, քաղաքական կարծիքից, ծննդից, սոցիալական ծագումից, ունեցվածքից, հաշմանդամությունից, սեռական կողմնորոշումից կամ այլ կարգավիճակից.

2.Վերաբերմունք, հարգանք

Վերաբերմունքը ընդհանուր առմամբ հոգեբանական կողմնորոշումն է, որ անհատը որդեգրում է ինչ-որ մեկի կամ ինչ-որ բանի նկատմամբ: Վերաբերմունքը սովորաբար կազմված է չորս բաղադրիչից՝ վերաբերմունքի օբյեկտի մասին համոզմունք և կարծիք, տվյալ օբյեկտի նկատմամբ հույզ կամ զգացողություն, գնահատական (դրական կամ բացասական) օբյեկտին, օբյեկտի նկատմամբ որոշակի եղանակով վարվելու միտում:

Ժողովրդավարության մշակույթի համար կարևոր հինգ մոտեցումներն են.

1. զգայունություն մշակութային բազմազանության և սեփականից տարբեր՝ աշխարհայացքների, համոզմունքների, արժեքների և գործելակերպերի նկատմամբ.
2. հետաքրքրասիրություն և հետաքրքրվածություն այլ մշակութային կողմնորոշումների և պատկանելությունների ու այլ աշխարհայացքների, համոզմունքների, արժեքների և գործելակերպերի մասին իմանալու և բացահայտելու նկատմամբ.
3. այլոց աշխարհայացքների, համոզմունքների, արժեքների և գործելակերպերի վերաբերյալ գնահատականը և թերահավատությունը կասեցնելու պատրաստակամություն և սեփական աշխարհայացքի, համոզմունքների, արժեքների և գործելակերպերի «բնականությունը» հարցականի տակ դնելու պատրաստակամություն.
4. իրենցից տարբեր ընկալվող անձանց հետ առնչվելու հուզական/էմոցիոնալ պատրաստվածություն.
5. «հավասարը՝ հավասարին» հարաբերությունների պայմաններում՝ այլ մշակութային պատկանելիության ընկալվող անձանց հետ աշխատելու, համագործակցելու և շփվելու հնարավորություն փնտրելու կամ դրանից օգտվելու պատրաստակամություն

Հարգանքը վերաբերմունքն է ինչ-որ մեկի կամ ինչ-որ բանի նկատմամբ, երբ այդ վերաբերմունքի օբյեկտը գնահատվում է որոշակի կարևորություն, արժողություն կամ արժեք ունեցող, ինչն էլ երաշխավորում է դրական վերաբերմունք և պատկառանք: Կախված հարգանքի օբյեկտի բնույթից՝ հարգանքը կարող է տարբեր ձևերով դրսևորվել (օր.՝ հարգանքը դպրոցի/հաստատության կանոնների նկատմամբ, հարգանքը ծերերի իմաստնության նկատմամբ, հարգանքը բնության նկատմամբ): Ժողովրդավարության մշակույթի համատեքստում հատկապես կարևոր հարգանքի տեսակ է տարբեր մշակութային պատկանելության կամ տարբեր համոզմունքների, կարծիքների և գործելակերպերի տեր անձանց նկատմամբ ներդաշնակեցված հարգանքը: Հարգանքի այս տեսակը ենթադրում է բոլոր մարդկային էակների ներքին արժանապատվություն ու հավասարություն և նրանց անօտարելի մարդու իրավունքը՝ ընտրելու իրենց պատկանելությունը, համոզմունքները, կարծիքները կամ գործելակերպերը: Կարևորը որ, այս տեսակի հարգանքը չի պահանջում յուր անձի և դիմացինի միջև հնարավոր՝ երբեմն նաև էական ու խորը իրական տարբերությունների կրճատում կամ անտեսում, ինչպես նաև չի պահանջում հարգանքի օբյեկտի հետ համաձայնություն, հաստատում կամ փոխարկում: Փոխարենն այս մոտեցումը ենթադրում է դիմացինի արժանապատվության և սեփական պատկանելություններ, համոզմունքներ, կարծիքներ կամ գործելակերպեր ունենալու իրավունքի դրական գնահատում՝ միաժամանակ գիտակցելով և ընդունելով յուր անձի և դիմացինի տարբերությունները:

«Հարգանք» հասկացությունը՝ «հանդուրժողականություն» հասկացությունից ավելի լավ է արտացոլում այն մոտեցումը, որն անհրաժեշտ է ժողովրդավարության մշակույթի համար: Որոշ համատեքստերում հանդուրժողականությունը կարող է արտահայտել պարզապես հանդուրժելու կամ դրա հետ հաշտվելու կապը և այնպիսի մի բան հանդուրժելը պաշտպանող դիրքորոշում, որը մարդը նախընտրում է չհանդուրժել: Հանդուրժողականությունը երբեմն կարող է մեկնաբանվել նաև որպես ուժի դրսևորում, որը թույլ է տալիս տարբերության գոյությունը՝ պարզապես հանդուրժելով այն, և հանդուրժողականության այս քայլով՝ ընդլայնելով անհատին հանդուրժելու սեփական ուժն ու իշխանությունը:

Ըստ այդմ, հարգանքը ներառում է՝

1. դրական վերաբերմունք և պատկառանք ինչ-որ մեկի կամ ինչ-որ բանի նկատմամբ՝ հիմնվելով վերջիններիս հատուկ կարևորություն, արժողություն կամ արժեք ունենալու դատողության վրա.
2. դրական վերաբերմունք և պատկառանք այլ անձանց նկատմամբ՝ որպես հավասարազոր մարդկային էակներ, ովքեր ունեն նույն արժանապատվությունը և մարդու իրավունքների ու ազատությունների ճիշտ նույն շարքը՝ անկախ իրենց որոշակի մշակութային պատկանելության, համոզմունքների, կարծիքների, կենսառճի կամ գործելակերպերի.
3. դրական վերաբերմունք և պատկառանք այլ անձանց որդեգրած համոզմունքների, կարծիքների, կենսառճի և գործելակերպի նկատմամբ, քանի դեռ դրանք չեն ստորադասում կամ խախտում այլոց արժանապատվությունը, մարդու իրավունքները կամ ազատությունները:

3. Քաղաքացիական դիրքորոշում, պատասխանատվություն

Քաղաքացիական դիրքորոշումը մոտեցում է համայնքի կամ սոցիալական խմբի նկատմամբ: «Համայնք» եզրույթն այստեղ օգտագործվում է մի այնպիսի սոցիալական կամ մշակութային խումբ ներկայացնելու համար, որն ավելի մեծ է, քան անձի ընտանեկան կամ ընկերական անմիջական շրջանակը և որին նա պատկանելու զգացում ունի : Քաղաքացիական դիրքորոշումը ներառում է՝

1. համայնքին պատկանելու և համայնքի հետ նույնականացվելու զգացում.
2. համայնքի մյուս անդամների ուշադրություն, ըստ այդ անձանց միջև փոխկապակցվածության և այդ անձանց վրա՝ սեփական գործողությունների ներգործության.
3. համայնքի այլ անձանց հետ համերաշխության զգացում, այդ թվում նրանց հետ համագործակցելու և աշխատելու պատրաստակամություն, նրանց իրավունքների և բարոյության նկատմամբ մտահոգվածության և հոգատարության զգացում,

համայնքի ներսում հզորացումից և առավելություններից զուրկ անձանց պաշտպանելու պատրաստակամություն.

4. համայնքի հարցերի և խնդիրների նկատմամբ հետաքրքրվածություն և ուշադրություն.

5. քաղաքացիական պարտքի զգացում, համայնքային կյանքին ակտիվորեն աջակցելու պատրաստակամություն, համայնքի հարցերին, խնդիրներին և ընդհանուր բարիքին վերաբերող որոշումների կայացմանը մասնակցելու պատրաստակամություն, համայնքի մյուս անդամների հետ երկխոսելու պատրաստակամություն՝ անկախ նրանց մշակութային պատկանելությունից

6. ուժերի ներածին չափով հանձն առնել համայնքի ներսում յուր զբաղեցրած պաշտոններին կամ դերերին կցված գործառույթների, պարտականությունների կամ պարտավորությունների կատարում.

7. համայնքի ներսում այլ անձանց նկատմամբ հաշվետվողականության և սեփական որոշումների և գործողությունների համար պատասխանատվություն կրելու զգացում:

Պատասխանատվություն եզրույթը բազմաթիվ իմաստներ ունի: Երկու իմաստները, որոնք հատկապես տեղին են ժողովրդավարության մշակույթի համար՝ դերային պատասխանատվությունը և բարոյական պատասխանատվությունն են: Առաջինը քաղաքացիական դիրքորոշման բաղադրիչ է. իսկ այստեղ մեզ հետաքրքրում է երկրորդը: Բարոյական պատասխանատվությունը սեփական գործողությունների նկատմամբ վերաբերմունքն է: Այն ծագում է, երբ անձն ունի կոնկրետ ձևով գործելու պարտավորություն և արժանանում է գովասանքի կամ պարսավանքի՝ այդ եղանակով տվյալ գործողությունը կատարելու կամ չկատարելու համար: Գովասանքի կամ պարսավանքի արժանացնելու համար անհատներին անհրաժեշտ պայմաններն են՝ սեփական գործողությունները մտազննելու ունակությունը, մտադրություններ ձևավորելու ունակությունը՝ կապված այն հանգամանքի հետ, թե իրենք ինչպես են գործելու, և իրենց ընտրած գործողությունները կատարելու ունակությունը:

Սեփական գործողությունների նկատմամբ պատասխանատու մոտեցումը,
հետևաբար, ներառում է՝

1. սեփական գործողությունների և դրանց հնարավոր հետևանքների նկատմամբ
որդեգրել ներհայեցողական ու խոհուն մոտեցում.

2. որոշարկել սեփական պարտականությունները և պարտավորությունները և թե
ինչպես պետք է գործել կոնկրետ իրավիճակում՝ հիմնվելով մեկ արժեքի կամ մի շարք
արժեքների վրա.

3. որոշում կայացնել ձեռնարկվելիք գործողությունների վերաբերյալ՝ հաշվի առնելով
առկա հանգամանքները.

4. համախառն պատասխան գործողություն ձեռնարկել (կամ գործողությունից խուսափել)՝
որպես ինքնուրույն գործիչ.

5. պատրաստ լինել հաշվետու լինելու սեփական որոշումների և գործողությունների
բնույթի կամ հետևանքների համար.

6. պատրաստ լինել գնահատական տալ և դատել սեփական անձը.

4. Ինքնավստահություն, սեփական <ես>-ի գիտակցում

Ինքնավստահությունը վերաբերմունք է սեփական անձի նկատմամբ: Այն ենթադրում
է դրական համոզմունք սեփական անձի կողմից ձեռնակրված գործողությունների
նկատմամբ՝ պահանջվում է նպատակին հասնելու համար: Այս համոզմունքից բխում
են հետագա համոզմունքներն այն մասին, որ անձը կարող է հասկանալ, թե ինչ է
պահանջվում, համապատասխան դատողություններ կատարել, ընտրել աշխատանքը
կատարելու համապատասխան մեթոդներ, հաջողությամբ շրջանցել խոչընդոտներ,
ազդել կատարվող երևույթների վրա և սեփական դերն ունենալ իր և այլոց կյանքի
վրա ազդող իրադարձություններում:

Ինքնավստահությունը ներառում է՝

1. հավատ՝ հարցերը հասկանալու, դատողություններ անելու և առաջադրանքների
կատարման ճիշտ մեթոդներ ընտրելու յուր ունակության նկատմամբ.

2. հավատ՝ կոնկրետ նպատակների իրագործման համար պահանջվող գործողության ուղղություններ կազմակերպելու, իրագործելու և հավանական խոչընդոտները հաղթահարելու յուր ունակության նկատմամբ.

3. նոր մարտահրավերները լուծելու վերաբերյալ վստահության զգացում.

Ժողովրդավարական նպատակների իրագործման համար անհրաժեշտ համարվող գործողություններ ձեռնարկելու նկատմամբ (այդ թվում՝ պատասխանատվության կանչել իշխանության և ուժի դիրքերում գտնվողներին՝ իրենց այն որոշումների կամ գործողությունների համար, որոնք համարվում են կողմնակալ կամ անարդար).

5. վստահության զգացում՝ մշակութային այլ պատկանելություն ունեցող անձանց հետ միջմշակութային երկխոսության մեջ մտնելու վերաբերյալ :

Սեփական «ես»-ի գիտակցումն ու քննադատական ընկալումն ունի բազմաթիվ տարբեր կողմեր, այդ թվում՝

1. սեփական «ես»-ի մշակութային պատկանելությունների իմացություն և ընկալում.

2. աշխարհի մասին սեփական տեսակետների և ճանաչողական, հուզական և դրդապատճառային ասպեկտների և կանխակալ մոտեցումների իմացություն և ընկալում.

3. սեփական աշխարհընկալման հիմքում ընկած ենթադրությունների և նախապաշարմունքների իմացություն և ընկալում.

4. ըմբռնում, թե սեփական աշխարհընկալումը, ենթադրությունները և նախապաշարմունքներն ինչպես են կապված և կախված անձի մշակութային պատկանելություններից և փորձառություններից, և իրենց հերթին ինչպես են դրանք ներգործում անձի ընկալումների, դատողությունների և ռեակցիաների վրա.

5. Հմտություններ, քննադատական մտածողություն

Հմտությունը՝ խրթին, լավ կազմակերպված օրինաչափությամբ մտածելու կամ հարմարվողական վարքագիծ դրսևորելու կարողությունն է՝ կոնկրետ արդյունքի կամ նպատակի հասնելու համար:

Վերլուծական և քննադատական հմտությունները կազմված են փոխկապակցված հմտությունների մեծ և բաղադրյալ համախմբից: Վերլուծական մտածողության հմտությունները նրանք են, որոնք պահանջվում են ցանկացած տեսակի նյութեր (օր.՝ տեքստեր, փաստարկներ, մեկնաբանություններ, հարցեր, իրադարձություններ, փորձառություններ)՝ համակարգված և տրամաբանական եղանակով վերլուծելու համար:

Եզրակացություն

Ամփոփելով վերը նշված արժեհամակարգի մոդելը, մենք տեսանք կարողունակությունների հանգամանալից նկարագրություն, որոնք սովորողները պետք է ձեռք բերեն, եթե ցանկանում են դառնալ արդյունավետ ներգրավված քաղաքացիներ և այլոց հետ՝ որպես հավասարներ ապրել խաղաղ, մշակութապես բազմազան ժողովրդավարական հասարակություններում: Կրթության ոլորտի մասնագետները կրթական ծրագրերի պլանավորման, ուսուցման և ուսումնառության ու գնահատման միջոցով սովորողներին կդարձնեն ժողովրդավարական ու միջմշակութապես կոմպետենտ քաղաքացիներ: Կրթական համակարգում առարկայի դասավանդման գործընթացում ձևավորվող արժեհամակարգը թույլ կտա հզորացնել սովորողներին հանդես գալու որպես հասարակության ինքնավար գործակալներ, որոնք կարողունակ են, ժողովրդավարական ինստիտուտների և մարդու իրավունքների նկատմամբ հարգանքի սահմաններում, ընտրելու և հետամուտ լինելու կյանքի սեփական նպատակներին: Օրինակ՝ եթե սովորողները զարգացնում են այլ մշակույթների, համոզմունքների, աշխարհայացքների և պրակտիկաների նկատմամբ բաց մոտեցում, ապա նրանք պատրաստակամ են լինում բացահայտելու և ուսումնասիրելու այլ տեսակետներ և ապրելակերպեր, որոնք ընկած են ավանդականներից այն կողմ, որոնցով գուցե իրենք մեծացել են՝ ընդլայնելով իրենց փորձառություններն ու հորիզոնները: Եթե նրանք ձեռք բերեն ինքնակրթվելու հմտություններ, իրենք կկարողանան ինքնուրույն սովորել այս նոր հեռանկարների և ապրելակերպերի մասին և կախված չեն լինի միայն իրենց անմիջական շրջապատի տրամադրած տեղեկություններից: Եվ եթե նրանք ձեռք բերեն վերլուծական և քննադատական մտածողության հմտություններ, իրենք ի վիճակի կլինեն այլընտրանքային տեսակետներն ու ապրելակերպերը և նոր տեղեկություններն ու գաղափարները ենթարկել մանրակրկիտ քննության և կկարողանան իրենց սեփական գնահատողական դատողություններն անել դրանց ընդունելի կամ ցանկալի լինելու վերաբերյալ: Բացի այդ, եթե երիտասարդները սովորեն արժևորել մարդկային արժանապատվությունն ու մարդու իրավունքները, մշակութային բազմազանությունն ու ժողովրդավարությունը, ապա այս արժեքները որպես հիմք կգործածեն իրենց բոլոր

ընտրություններում և գործողություններում, և իրենց կյանքը պատրաստ կլինեն վարել՝ հարգելով այլ անձանց արժանապատվությունն ու մարդու իրավունքները և ժողովրդավարության սկզբունքները: Հայ իրականության մեջ իր առանձնահատուկ տեղն ունի կրթությունը: Դպրոցը միշտ եղել է մեր ժողովրդի քաղաքական ու ազգային գոյատևման և առաջընթացի գրավականը: Կարևոր է նաև ուսուցման ընթացքում միջառարկայական կապերի և մանկավարժների բազմակողմանի անդրադարձը արժեհամակարգի ձևավորման գործընթացին, որն էլ կնպաստի սովորողների կողմից արժեքների ներքնայնացմանը: Ամփոփելով վերը նշված ամբողջ գաղափարախոսությունները՝ հարկ եմ համարում շեշտել այն միտքը, որ յուրաքանչյուր ուսուցիչ իր մանկավարժական ամբողջ գործունեության ընթացքում պետք է առաջնորդվի այն գաղափարով, որ ժամանակակից անհատի և քաղաքացու արժեհամակարգի ձևավորման հիմնաքար դնողը ինքն է և պատասխանատվությամբ մոտենալով իր գործին՝ պետք է ապահովի կայուն արժեհամակարգ, որի շնորհիվ սովորողը պատրաստ կլինի հարափոփոխ իրականության մեջ հանդուրժող վերաբերմունք ունենալ սեփական և այլ մշակույթների նկատմամբ և ապրել արժանապատիվ կյանքով:

Գրականության ցանկ

1. Իրավասություններ ժողովրդավարական մշակույթի համար /ԵԽ /
2. Արժանապատվություն, հանդուրժողականություն /ՄԱԿ – Ձեռնարկ ավագ դպրոցի համար/
3. Փիլիսոփայության պատմություն /Ս. Զաքարյան/
4. Ազգային արժեքի մասին, Մարդ և հասարակություն/ Հ. Միքայելյան/
5. Ուսուցման արդյունավետ հնարներ / Ս. Խաչատրյան/